

Список використаних джерел

1. Тетяна Подорожна Станіславівна :http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-6-2014/item/download/70_5b792e57f3cef2e1dd1f60da6a1c8de2
2. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості : аналіт. доп. - К.: НІСД, 2014. 78 с.
3. Лотюк О. До проблеми розуміння функцій громадянського суспільства // Право і громадянське суспільство. 2013. № 2. С. 96-103.
4. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022-2024 рр.) : аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка, Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан. - Київ: НІСД, 2023. 91 с. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/ad_hromad_susp_03052024.pdf
5. Селіванов А.О. Конституція. Громадянин. Суд. Професійні та суспільні погляди. - К.: УАІД «Рада», 2009. 560 с.
6. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-do-2024-roku-shc-a160r>

*Заболоцька Аліна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістр
навчально-наукового інституту інформаційної
безпеки та стратегічних комунікацій
Національної академії Служби безпеки України
Науковий керівник:
Столбовий Володимир Миколайович,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор*

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ДУМКИ І СЛОВА В УКРАЇНІ

Право на свободу думки і слова є одним з основоположних прав людини, що лежить в основі демократичного суспільства. Дослідження еволюції правового регулювання свободи слова в Україні до моменту проголошення незалежності має важливе значення для розуміння сучасного стану даного права, виявлення тенденцій його розвитку та окреслення подальших перспектив вдосконалення нормативно-правової бази.

Ретельний аналіз нормативно-правових актів, що регулювали суспільні відносини у сфері реалізації права на свободу думки та слова в Україні протягом ХХ століття, дозволяє простежити еволюцію цього фундаментального права.

Прийняття Конституції Української Народної Республіки у 1918 році стало важливим кроком на шляху державотворення та закріплення європейських стандартів на конституційному рівні. Хоча сам термін «права людини» у тексті Основного Закону УНР не вживався, проте окремі статті наближалися до розуміння основоположних свобод. Зокрема, стаття 16 Конституції УНР гарантувала таємницю листування, а стаття 17 проголошувала свободу слова, друку, сумління, організації тощо [1]. Це свідчить про прагнення тогочасної української влади закріпити демократичні стандарти та європейський вектор розвитку молодій державі. Однак із встановленням радянської влади в Україні вектор розвитку зазнав кардинальних змін. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки 1919 року вже виходила з позицій «організації диктатури». Хоча її розділ III «Декларація прав і обов'язків трудящого і експлуатованого народу України» і задекларував свободу слова, друку, зборів тощо, проте відразу обмежував ці права «інтересами трудящих» та «зміцненням соціалістичного ладу» [2]. Такий підхід став визначальним і для наступних конституцій СРСР 1936 та 1977 років.

Водночас варто відзначити, що Конституція СРСР 1977 року містила статтю 49, яка закріплювала право громадян вносити пропозиції та критикувати недоліки в роботі державних органів, при цьому забороняючи переслідування за таку критику [3]. Ця норма певною мірою розширювала можливості для реалізації права на свободу думки і слова в умовах радянської дійсності.

Важливо також наголосити, що в радянський період друковані видання, фотографія та кінематографія розглядалися як ключові засоби реалізації права на свободу слова та вираження думок, навіть незважаючи на те, що це право безпосередньо законодавчо закріплено не було. Саме тому радянське кримінальне законодавство встановлювало відповідальність за порушення правил тиражування та випуску друкованих творів, а також за порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень громадян.

Значні зміни у законодавчому забезпеченні права на свободу думки і слова відбулися лише наприкінці 1980-х років. Так, у 1985 році до Кримінального кодексу УРСР була введена стаття 134-1, яка встановлювала відповідальність за переслідування громадян за їхні пропозиції, заяви чи критику. Також у 1983 та 1995 роках було посилено кримінальну відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень [4].

Становлення сучасної законодавчої бази, що регулює інформаційні та мовні відносини в Україні, пов'язують із прийняттям Конституції України 1996 року, а також ухваленням профільних законів, таких як «Про інформацію» (1992 р.) та «Про доступ до публічної інформації» (2011 р.). Так, Конституція України 1996 року у статті 34 закріпила право кожного на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [5]. Ця норма стала основоположною для подальшого розвитку законодавства у сфері забезпечення права на свободу вираження поглядів. Закон України «Про інформацію» 1992 року заклав правові основи регулювання інформаційних відносин, визначивши принципи інформаційної діяльності, права та обов'язки суб'єктів інформаційних відносин [6]. Важливим кроком стало, також, ухвалення Закону України «Про доступ до

публічної інформації» у 2011 році, який гарантував доступ громадян до публічної інформації [7]. Аналізуючи нормативно-правові акти, що регулювали реалізацію права на свободу думки і слова в Україні протягом ХХ століття, можна простежити поступове формування дієвого механізму забезпечення цього фундаментального права. Якщо на початку століття воно було задекларовано, але фактично обмежено, то із здобуттям Україною незалежності та прийняттям нової Конституції 1996 року, а також ухваленням низки профільних законів, сформувався комплексний підхід до гарантування свободи слова та вільного вираження поглядів. Водночас варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства забезпечення реальної свободи слова та вираження поглядів все ще залишається одним із важливих завдань. Певні перешкоди на цьому шляху зумовлені політичною нестабільністю, збройними конфліктами та багаторазовими змінами законодавства. Тому, подальше вдосконалення нормативно-правової бази, а також формування дієвих механізмів її реалізації, є необхідною умовою для повноцінного забезпечення права на свободу думки і слова в Україні. Загалом, аналіз еволюції законодавчого забезпечення права на свободу думки і слова в Україні протягом ХХ століття свідчить про складний та суперечливий процес, який відображав як прагнення до демократизації, так і тенденції до обмеження громадянських свобод. Цей шлях був позначений як періодами відносної лібералізації, так і змінами курсу у бік посилення державного контролю. Лише з набуттям Україною незалежності та прийняттям нової Конституції 1996 року, а також ухваленням низки спеціальних законів, було закладено основи для формування дієвого механізму реалізації цього фундаментального права людини.

Список використаних джерел

1. Конституція УНР: Основний Закон Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29.04.1918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.
2. Конституція УСРР: Основний Закон Української Соціалістичної Радянської Республіки від 10.03.1919. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T19_0001.html
3. Конституція СРСР: Основний Закон союзу Радянських Соціалістичних Республік від 07.10.1977. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1977.htm#7>.
4. Кримінальний кодекс СРСР: Закон союзу Радянських Соціалістичних Республік від 01.06.1922. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=42602#044849807853428425>
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
7. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

